

KOMORNI CIKEL 2012/2013, 1. ABONMAJSKI KONCERT

Sreda, 5. december 2012, ob 19.30, dvorana Union, Maribor

KVARTET PAVEL HAAS

foto Marco Bongreave

Veronika Jarušková, violina; **Marek Zwiebel**, violina;
Pavel Nikl, viola; **Peter Jarušek**, violončelo

www.nd-mb.si

Koproducent cikla
MARIBOR2012
Evropska prestolnica kulture

Spored

Johannes Brahms (1833–1897)

Godalni kvartet št. 2 v a-molu, op. 51

Allegro non troppo

Andante moderato

Quasi Minuetto, moderato

Finale: Allegro non assai

Leoš Janáček (1854–1928)

Godalni kvartet št. 1, »Kreutzerjeva sonata«

Adagio con moto

Con moto

Con moto: Vivace – Andante

Con moto: Adagio

* * *

Ludwig van Beethoven (1770–1827)

Godalni kvartet št. 13 v B-duru, op. 130

(z »Veliko fugo«, op. 133)

Adagio, ma non troppo – Allegro

Presto

Andante con moto, ma non troppo. Poco scherzoso

Alla danza tedesca. Allegro assai

Cavatina. Adagio molto espressivo

Velika fuga: Ouverture. Allegro – Meno mosso e moderato – Allegretto – Fuga. (Allegro) – Meno mosso e moderato – Allegro molto e con brio – Allegro

Že Joseph Haydn, »oče« godalnega kvarteta, je novo glasbeno zvrst utemeljil na prav poseben način: kvartet je bil že od vsega začetka zasnovan kot »dialoška« forma instrumentalne glasbe, v kateri gre za »pogovor« med instrumenti in iskanje glasbene »resnice«. Zato niti ni čudno, da je ta zvrst privlačila tudi najpomembnejšega, čeravno tudi ne najbolj marljivega Haydnovega učenca, **Ludwiga van Beethovna**. Beethoven je kvartet postavil v središče svojega zanimanja, saj je dela za štiri godala pisal v vseh obdobjih svojega življenja, zaznamovana pa so tudi z vsemi najpomembnejšimi skladateljevimi estetskimi spremembami. To še posebej velja za zadnjih pet kvartetov z opusnimi številkami 127, 130, 131, 132 in 135, ki najbolj jasno razkrivajo poteze skladateljevega poznega sloga. Skladatelj je z ustvarjanjem svojega zadnjega cikla kvartetov pričel leta 1822, pred tem pa se kar 12 let ni več zanimal za kvartet. Vseh pet del, nastalih v zadnjih petih letih skladateljevega življenja, imamo lahko upravičeno za skladateljev najtrajnejši glasbeni testament, s katerim je bistveno presegel glasbeno izročilo svojih sodobnikov, ki mojstrovih poznih »tavanj« niso več dobro razumeli. Kako zbegano je moralo biti občinstvo in očitno tudi nekateri glasbeni »strokovnjaki« dokazuje dejstvo, da je založnik Beethovnu predlagal, naj namesto fuge, s katero je mislil zaključiti *Godalni kvartet v B-duru op. 130*, napiše nov zaključni stavek. Skladatelj je nasvetu sledil in kot svoje zadnje dokončano delo založniku ponudil bolj »umirjen« zaključek kvarteta, nenavadno kontrapunktsko mojstrovino pa je objavil ločeno pod naslovom *Velika fuga*.

Beethoven v svojem kvartetu podedovane norme zvrsti obravnava zelo svobodno, kar se kaže že na zunanji ravni v povečanem številu stavkov. Štirinajsti kvartet je tako sestavljen kar iz šestih stavkov, ki sledijo

zaporedju uvodni stavek – plesni stavek – počasni stavek – finale, le da je notranja dvojica podvojena. Zaporedje karakternostno precej raznolikih stavkov, ki se močno razlikujejo tudi v svoji dolžini (drugi stavek je dolg le kaki dve minuti, končna fuga pa kar četrte ure), nas nekoliko spominja celo na starinsko suito (v Cavatino odločno vdira operna melodična logika), v Beethovnovem času pa se je gotovo zdelo na moč heterogeno. Toda kljub vsemu celoten kvartet preveva enotni duh in ta je povezan s številnimi kontrasti in konflikti, zaradi katerih je muzikolog Joseph Kerman v zvezi s *Kvartetom op. 131* govoril celo o shizofreniji. Široko razprostrta motivna mreža in vdori sprememb tempov ves čas krivijo teksturo glasbe, končna fuga pa se razkriva kot neusmiljeno naraščanje silovitosti. Brezobzirni konflikti, občutek fragmentarnosti, druženje popolnoma svobodnih form s striktnimi, preteklim zgodovinskim obdobjem zavezanimi oblikami, najbolj pa postavljanje notranjega izraza pred zunanjo »klasi(cisti)čno« urejenostjo so glavne lastnosti Beethovnovskega poznega sloga in tudi sklepne *Velike fuge*. Skladatelj je strogo, arhaično obliko povezal z neukročeno ekspresijo, ki se razkriva v številnih in močnih disonancah, velikih intervalnih skokih in v hitrem »preskakovanju« od sinkop do izjemno motoričnega ritmičnega utripa, ki nas spominja na novodobno rockovsko glasbo.

Prav na izjemno Beethovnovsko tradicijo se je v 19. stoletju navezoval **Johannes Brahms**. Zapuščina velikega skladatelja pa ni vedno delovala samo kot katalizator velikih umetniških energij, temveč včasih tudi kot sprožilka zaviralnih kompleksov. To gotovo velja za občutljivega in k perfekciji nagnjenega Brahmsa, ki je čutil še posebno strahospoštovanje do tistih zvrsti, v katerih se je umetniškega Olimpa dotaknil Beethoven

– predvsem simfonije in godalnega kvarteta. Tako je svojo *Prvo simfonijo* ustvarjal kar deset let. Preden je dovolil objaviti svoj prvi godalni kvartet, pa je zavrgel vsaj dvajset kvartetnih osnutkov.

V Brahmovem opusu zavzema komorna glasba posebnostno mesto – to je toliko bolj pomenljivo, ker je bilo 19. stoletje zaznamovano predvsem s razvojem simfonične glasbe in opere. Komorna glasba je bila v tem času še vedno namenjena predvsem muziciranju v bolj izobraženih meščanskih krogih, kar je mnoge skladatelje, opite od novih revolucionarnih idej, navdajalo z nezaupanjem, Brahms pa je komorni meščanski salon vendarle ponovno odprl za raziskovanje kompozicijskih veščin in postavljanje estetskih vprašanj, kakor je bilo to značilno že za dunajske klasiciste. Trije Brahmsovi godalni kvarteti, zbrani v opusni številki 51, so plod dolgotrajnega dela: gre za ekspresivna in močno izpovedna dela, ki jih je nujno potrebno razumeti kot dialog z veliko zvrstjo. Prve skice za kvartete opus 51 sežejo v leto 1860, začetno delo pa je skladatelj nato dokončal poleti leta 1873, v času svojega počitnikovanja ob Starnberškem jezeru na Bavarskem. Sprva je nameraval kvartet posvetiti svojemu prijatelju, violinistu Josephu Joachimmu, toda zaradi manjše razpoke v njunem prijateljstvu, ko je Joachim zavrnil izvedbo *Nemškega rekviema*, je na koncu delo posvetil prijatelju Theodorju Billrothu. Toda prijateljstvo z Joachimom vendarle močno odmeva v prvem stavku kvarteta, ki povezuje Joachimov motivni moto f–a–e (frei, aber einsam – svoboden, a sam) z Brahmovim lastnim motom f–a–f (frei, aber froh – svoboden, a srečen).

Beethovnova logika v Brahmovem kvartetu najglasnejše odmeva v obliki doslednega motivno-temat-

skega dela, ki je povezano s ciljno naravnanimi izpeljavami in izpolnjevanjem zahtev sonatnega cikla. Značilno je, da je tematski material uvodnega in finalnega stavka nenavadno poenoten, posamezne teme pa so kljub svoji melodični zaključenosti zgrajene tako, da omogočajo številne motivično-tematske preobrazbe. Te se ne začno šele v izpeljavi, temveč že v ekspoziciji in so pogosto kontrapunktično priostrene, izpeljevalna logika pa se nadaljuje tudi v reprizi, zaradi česar postane struktura znotraj stavkov samih izredno raznolika. Počasni stavek je zasnovan pesemsko, srednji del pa prek ritmične diminucije glavnega motiva prinaša dramatično priostritev. Scherzo ima okus po menuetu, finale pa v tipični Brahmsovi maniri niha med madžarskim čardašem in okusom po dunajskem valčku.

V 20. stoletju sta kvartetno tradicijo nadaljevala Béla Bartók in Dmitrij Šostakovič. Manj odločno, a vseeno inovativno je v tradicijo zvrsti s svojima kvartetoma zarezal **Leoš Janáček** (1854–1928). Janáček je sicer dve tretjini svojega ustvarjalnega življenja preživel kot obrobni skladateljski mojster v lokalnem Brnu, v katerem je prevladoval nemški živelj. Pisal je predvsem zborovsko glasbo, ki je bila pogosto nacionalno motivirana, prvi pravi uspeh pa je prišel šele leta 1904 z uprizoritvijo opere *Jenufa*. Toda še bolj odločno je v njegovo življenje zarezala nenavadna »pozna« ljuбезen do sicer petintrideset let mlajše Kamile Stösslove, ki je v skladatelju v jeseni življenja prebudila nenavadne kreativne energije.

Janáček je s svojim kvartetom, torej zvrstjo, ki je bila do tedaj pojem absolutne, emancipirane instrumentalne glasbe, segel na področje programskosti, hkrati pa je zanimal idejo motivično-tematskega dela. Jedro

njegovega *Prvega kvarteta* predstavljajo kratki motivični drobci, ki jih skladatelj ne razvija, temveč jih namenja kalejdoskopskemu procesu metamorfoz, zaradi česar dobimo občutek neprestanega nizanja kontrastnih epizod.

Kot vsebinska podlaga *Prvemu kvartetu*, napisanemu leta 1923 (že petnajst let poprej je skladatelj napisal klavirski trio z istim naslovom, vendar je delo danes izgubljeno), služi Tolstojeva novela *Kreutzerjeva sonata*, ki slika zakonsko tragedijo in katerega tema se suče okoli misli, da zakon v resnici uničuje pravo ljubezen. Janáčka pa je v Tolstojevem literarnem delu veliko bolj pritegnila v noveli le nakazana ideja ženske enakopravnosti – skladatelj je v svoji izdaji novele podčrtal stavek: »Opazil sem njen podplut obraz in prvič sem pozabil na sebe, na svoje pravice, na svoj ponos in prvič sem v njej zagledal človeka.« Skladba je zasnovana ciklično – dramatični in emocionalni razvoj skladbe razpada na štiri postaje (stavke): prvi stavek je nekakšna ekspozicija in hkrati portret žene, drugi je v vlogi peripetije in slika ženino srečanje z znamenitim violinskim virtuozom, tretji drastično razkriva nasprotje med resnično ljubeznijo žene in neusmiljenim ljubosumjem moža, zadnji stavek pa združuje katastrofo s katarzo.

Gregor Pompe

KVARTET PAVEL HAAS

»Njihov ton je velik, kot orkestrski. Tvegajo.
In predvsem: igrajo s strastjo.« *The Times*

Zmaga na tekmovanju Paolo Borciani leta 2005 v Italiji je Kvartet Pavel Haas povzdignila med eno velikih komornih zasedb, ki nastopa na najprestižnejših odrih sveta in je posnela kar 4 zmagovalne albume. Člani kvarteta izhajajo iz Prage, kjer so med drugim študirali pri Milanu Škampi, znamenitem violistu Kvarteta Smetana, s katerim še danes tesno sodelujejo.

Samo v tej sezoni bo kvartet med drugim nastopil v Münchenski dvorani Herkulesaal, na festivalu Schwetzingen, v pariškem Louvru, v dvorani Santa Cecilia v Rimu, londonski dvorani Wigmore, na festivalu Schubertiade ter na prizoriščih po Združenih državah in na Kitajskem. Med presežki pretekle sezone sodijo koncerti v amsterdamski dvorani Concertgebouw, pariškem gledališču Champs-Élysées, žüriški dvorani Tonhalle in newyorški Carnegie, omenimo pa naj tudi veliko japonsko turnejo. Oktobra 2011 je kvartet prejel prestižno nagrado *gramophone* za posnetek leta in sicer za Dvořákova godalna kvarteta št. 12 (*»Ameriški kvartet«*) in št. 13.

Kvartet Pavel Haas je izdal 4 plošče pri založbi Supraphon. Njihov zadnji posnetek z Dvořakovimi godalnimi kvarteti, izdan leta 2010, je kritiška javnost izjemno dobro sprejela, časopis *The Sunday Times* jim je podelil 5 zvezdic ter ob tem zapisal: »Njihova izvedba *»Ameriškega kvarteta«* sodi ob bok najboljšim posnetkom. S tem repertoarjem danes preprosto nimajo konkurence.« Prejeli so tudi nagrado *diapason d'or* za posnetek godalnih kvartetov št. 1 in 2 in So-

nate za 2 violini S. Prokofjeva, z obrazložitvijo: »To je sedaj dokončni posnetek Prokofjevih kvartetov, ki ga je potrebno brezpogojno odkriti.« Tudi prva dva posnetka sta bila sprejeta z enako mero podpore. Njihov prvi posnetek z Janáčkovim Kvartetom št. 2, *»Intimna pisma«*, in Haasovim Kvartetom št. 2 je bil leta 2006 pri časopisu *The Daily Telegraph* imenovan za enega albumov leta ter je leta 2007 prejel tudi nagrado *gramophone*. Drugi album kvarteta, z vsemi preostalimi kvarteti L. Janáčka in P. Haasa, so pri reviji *Gramophone* komentirali: »Opisati CD kot glasbeno pomembnega pomeni spogledovanje z določeno mero kontroverznosti, vendar se bom izpostavil in potrdil izjemno pomembnost prav te izdaje.«

Leta 2007 je bil Kvartet Pavel Haas v Kölnski filharmoniji nominiran za nagrado *echo* v kategoriji najboljših novih zasedb *Rising stars*, čemur so sledila številna vabila na najpomembnejše svetovne odre. Kvartet se je med leti 2007–2009 udeležil BBC-jeve sheme Umetniki nove generacije, leta 2010 pa je prejel posebno štipendijo sklada Borletti-Buitoni. V sezoni 2010/2011 se je pričela tudi njihova umetniška rezidenca v Kraljevih koncertnih dvoranah v Glasgowlu.

Kvartet je poimenovan po češkem skladatelju Pavlu Haasu (1899–1944), ki so ga leta 1941 zaprli v koncentracijsko taborišče Terezín, tri leta zatem pa je tragično preminil v Auschwitzu. Njegova zapuščina vključuje 3 izjemne godalne kvartete.

Koncertna poslovalnica Narodnega doma Maribor napoveduje

Petek, 7. december 2012, ob 19.30

Dvorana Union, Maribor

2. abonmajski koncert Orkestrskega cikla in za izven

SOLISTI DRESDENSKE KAPELE

Dirigent: Helmut Branny

Solista: Matthias Goerne, bariton in Celine Moinet, oboa

Spored: A. Corelli, J. S. Bach, C. P. E. Bach

Torek, 5. februar 2013, ob 19.30

Dvorana Union, Maribor

2. abonmajski koncert Komornega cikla in za izven

TRIO EGGNER

Christoph Eggner, klavir, Georg Eggner, violina,

Florian Eggner, čelo

Spored: C. Schumann, G. Fauré, J. Brahms

Po 43-ih letih ponovno v Mariboru!

Sreda, 23. januar 2013, ob 19.30

Dvorana Union, Maribor

Koncert, za izven

ZBOR DUNAJSKIH DEČKOV

»Glasbe sveta«

Popust pri nakupu vstopnic za abonente

Orkestrskega in Komornega cikla!

Narodni dom Maribor napoveduje

Četrtek, 6. december 2012, ob 14.00

Dvorana Union, Maribor

Cikel za mlade, red crescendo in izven

SPOZNAVAJMO GLASBENE ZASEDBE:

DUET – GLASBENI DVOGOVOR

Saša Gerželj Donaldson, klavir, Petra Neuvirt, violončelo,

Danilo Kostevšek, tenor, Vid Homšak, klavir

Spored: J. S. Bach, F. Gulda, F. Schubert, J. Dowland, B. Ipavec,

M. Lipovšek, L. M. Škerjanc, C. Debussy

Nedelja, 9. december 2012, ob 17.00

Velika dvorana Narodnega doma Maribor

2. predstava cikla Kekec in za izven

PEKARNA MIŠMAŠ

Mini teater

Igrajo: Violeta Tomič/Vesna Vončina,

Jose, Tadej Pišek

Režija: Robert Waltl

Ponedeljek, 10. december 2012, ob 20.00

Velika dvorana Narodnega doma Maribor

Za izven

MOPED SHOW V ŽIVO

Igrajo: Tone Fornezz – Tof,

Simona Vodopivec – Franko, Roman Končar,

Miran Juvan (klavir in ostali instrumenti)

Avtor besedila: Tone Fornezz – Tof

Režija, dramaturgija: Roman Končar

Produkcija: Prospot

Informacijska pisarna Narodnega doma Maribor:

vsak delavnik od 10.00 do 17.00, v soboto od 9.00 do 12.00
ter uro pred vsako prireditvijo.

Dvorana Union: uro pred vsako prireditvijo.

Tel.: (02) 229 40 11, 229 40 50, 031 479 000, 040 744 122

E: vstopnice@nd-mb.si; spletni nakup vstopnic:

<http://nd-mb.kupikarto.si/>

<http://www.nd-mb.si/>

Naklada: 200 kom • Brezplačen izvod

VEČER

RTS